

Pavel Tigrid o poválečné justici a zacházení s Němci v Československu

(Výňatek z knihy)

Pavel Tigrid

Jenže se zároveň děly v masovém měřítku věci hrozné, které nebylo možno omluvit šestiletým národním ponížením nebo spontánním revolučním elánem. Celý rok po 9. květnu 1945 táhly zemí nespravedlnost, surovost, malost a msta. Všechny schváleny a nejednou i chváleny zmíněnými ministry, poslanci, předsedy a šéfy, komunisty stejně jako demokraty, hlavu státu nevyjímaje. Ve jménu „slovanského vlastenectví“ lidové či také socialistické nebo regulované demokracie, k větší slávě Národní fronty, revolučních vymožeností a tolika jiných nesmyslných nebo rovnou podvodných nálepek a hesel – a ty si nevymysleli jenom komunisté, my všichni patentovaní demokraté jsme jich užívali a operovali s nimi beze studu. Zřejmě nám nevadilo, že lidová demokracie byl trapný pleonasmus, naopak, dali jsme si to do čela deníku Šrámkovy (jediné povolené nesocialistické) strany, sám jsem do toho listu pilně psal. Národní fronta nebyla ovšem ani národní, poněvadž z národa vyloučila jeho prvorepublikánskou politicky nejsilnější složku, a nebyla to ani fronta, ale uzavřený klub mluvčích vzájemně povolených stran, v němž se kupecky dohadovalo, co dodatečně muselo být schváleno vládou a parlamentem. Lidová bezpečnost byla od počátku a pak čím dál tím víc pravým opakem úkolů a poslání, které má tradičně v zemích „jen“ demokratických. Národní výbory byly samozvané a často nikomu neodpovídající, ve většině případů ovládané komunisty, všemocné administrativní složky, proklamovaný nástroj příštího uchopení totální moci.

S honbou na Němce a kolaboranty, oficiálně přímo nebo nepřímo schvalovanou, se začalo už za Pražského povstání. Pomínu zvěrstva, k nimž v těch dnech nesporně došlo (lepší mrtvý Němec než živý). Němci, ale také Češi ze smíšených manželství a jejich děti byli soustředěni v internačních táborech. Těch bylo v celé republice přes 1200, navíc tu byly tábory pracovní a kárné (přes 800). Vždyť šlo o odsun tří miliónů lidí. Kdo byl Němec, kdo český kolaborant nebo rovnou zrádce, o tom rozhodovali národní výbory, revoluční gardisti, udavači nebo i opravdoví kolaboranti, kteří narychlo vstupovali do KSČ a chtěli být zasloužilí. Nebo také, jak napsal komunistický historik Václav Král, „sami dělníci na závodech. Od 5. května 1945 měli ve svých rukou i zbraně a mohli své rozhodnutí také okamžitě uvádět ve skutek“. Masarykovec, národní socialista Prokop Drtina neváhal rovněž v květnu toho roku veřejně vyzvat k honbě na Němce a přilít tak olej do ohně rozpoutaných nectností: „Musíme začít s vyháněním Němců z našich zemí ihned, okamžitě, všemi způsoby, před ničím se nesmíme zarazit a zaváhat“. Má kolegyně novinářka z poválečných *Obzorů*, týdeníku křesťanské strany lidové, vydala v roce 1945 brožuru, v níž se říká: „Máme oprávněný důvod nepovažovat Němce za lidi ... slyšíme-li němčinu, máme rudé kruhy pod očima.“ Však také se tehdy s oblibou třeba v národně socialistickém tisku psalo důsledně „němci“ s malým „n“, Beethoven se nesměl hrát, protože byl Germán. Jaký div, že v této atmosféře nenávisti, rozdmýhávané politiky a publicisty všech směrů, došlo k hrozným nelidským činům. Už ve sběrných táborech byly hygienické a stravovací poměry strašné (přesvědčil jsem se o tom na vlastní oči), i když se přihlédlo k celkové nevalné zásobovací situaci v zemi. V následujícím divokém odsunu do Německa a do Rakouska – trval od května do listopadu 1945 – došlo k bestialitám a zvěrstvům, individuálním i kolektivním, jejichž popisu, i jen rámcového, vás ušetřím. Modality organizovaného a tudíž trochu lidštějšího transferu byly dohodnuty na konferenci Spojenců v Postupimi v červenci 1945, a k těm bylo, i když jen zčásti, přihlédnuto v pozdějších transportech z Československa.

Jak vidíte, všímám si jen způsobu odsunu a ponechávám stranou sám princip násilných hromadných transferů obyvatelstva. Mám k tomu dva důvody. Jednak ty tu teď musel následovat výklad tohoto principu, jeho mezinárodně právního opodstatnění nebo naopak

neopodstatnění; byly o tom sepsány celé svazky a ani ty by nám asi moc nepomohly. A pak je tu důvod zcela osobní. Řekl jsem už, že princip kolektivní viny, který byl v případě vyhnání československých Němců v zásadě aplikován, je nepřijatelný; ale nemohu popravdě tvrdit, že jsem se proti němu zvláště výrazně bil nebo i jen angažoval; takže mi nepřínáleží teď křičet hanba. Naproti tomu k jeho nelidskému provedení jsem se – spolu s hrstkou kolegů novinářů – postavil kriticky a veřejně, i když s rezervou, kterou diktovaly tehdejší cenzurní a autocenzurní poměry. Mnohem později, už zase v exilu, jsem otiskl ve *Svědectví* obžalobu tehdy ještě doma žijícího slovenského historika Jána Mlynárika, který pod pseudonymem Danubius sepsal „Téze o vysídlení československých Nemcov“. Bylo tak prolomeno dlouholeté mlčení, také našich demokratů, o jedné temné stránce české moderní historie. Teze vyvolaly doma i venku rozsáhlou rozpravu a ostrou kontroverzi. Ale mimo debatu a zcela nesporné je, že na Němcích určených k odsunu – jak zajatcích, tak i civilistech, ať už šlo o muže, ženy či děti – byly, zejména zpočátku, spáchány děsivé surovosti, jejichž oběti se čítají na statisíce. Mlynárikovo dokumentované „Žaluji!“ je otřesné v podrobnostech i v závěrech. „Proti československým Nemcom všetkých vrstiev, tried,“ píše Mlynárik, „bolo postupované tak, ako postupovali nemeckí fašisti a gestapáci proti Židom: včítanie verejného označenia (pásky na rukách), zvláštnych potravinových lístkov, objemu osobných zavazadiel, ktoré si mohli vziať, transporty v nákladných vagónoch („dobyččiakoch“), sústreďovanie v zberných táboroch. Postupovalo sa proti nim tak, ako proti väzňom v koncentračných táboroch fašistického Nemecka na sklonku vojny, včítanie pochodov smrti.“

Na důkaz – je jich bohužel moc – dopis ženy z Velkého Meziříčí, který jsem v listopadu 1945 uveřejnil v *Obzorech*: „Prosím vás, tlumočníky strany katolické, již Kristus je symbolem božství a nejkrásnějšího lidství, neboť umíral umučen a přece se za své nepřátele modlil, nerozvírujte pokud možno národnostní nenávisť, neohřívejte ji znovu a znovu. Volám k vám jako věřící katolička – kazí se tím vším národní charakter. Už dítě chce vraždit, nadává své bábě, která nosí pásku jako Němka, sviní apod. (Promiňte mi ten výraz, ale byl skutečně použit kromě toho ještě horšího.) Jiné dítě volá: ‘Pojď si, Mirku, také do ní (Němky) kopnout!’ (...) Jiný otřásající případ se udál právě včera. Oběsila se tu na vyšetřovací vazbě nenáviděná Němka. Její mrtvolu položili do márnice. Inu, jediné divadlo pro kulturního člověka v polovině dvacátého století – vyhublá mrtvola oběšené ženy. I děti se přišly podívat. A také si kopy do ní a plivly si! A co řeknete pánovi ze Žižkova, který se ve vlaku honosil, že jako zatímní velitel sběrného tábora prosil své podřízené, aby internované dovedli zpět z práce aspoň živé, že za ně ručí. Když jednou do krve rozedrání přišli zpět a jeden si zoufale držel rozpárané břicho, aby mu střeva nevyhřezla, kopl jej a pak mu milostivě dovolil, aby si ‘ty střeva držel’ .“ – Jak napsal ve svých románových pamětech Hrabal, „nemůže bejt nic krásnějšího pro člověka, než když se rozezlí, když může dělat zlo ve jménu tý velký historie...“.

Lze shrnout, slovy historiků Kaplana a Hejla, že „brutality spáchané na Němcích – zajatcích, civilistech, ženách i dětech po květnu 1945 – jsou neoddělitelnou součástí obrazu právního a morálního stavu Československa a předznamenáním vývoje v příštích létech a desetiletích“. A přijmout uvážený a smírný závěr Erazima Koháka z už citované knihy *Na vlastní kůži*: „Nejde [mi] o oprávněnost odsunu, ale o jeho význam pro naši vnitřní politiku. Odsun představoval dalekosáhlý mimoprávní zásah proti skoro třem miliónům lidí usídlených na našem území po několik století. Bylo by něco docela jiného, kdybychom po válce posuzovali předválečnou a válečnou činnost československých Němců stejně jako činnost Čechů a Slováků a na základě prokázaných trestných činů odsuzovali toho či onoho ke ztrátě občanství a k deportaci. Náš přístup byl jiný, ne soudně, ale administrativně jsme odsoudili německou menšinu k odsunu, včetně dětí v době Mnichova prokazatelně nezletilých. Bylo na obviněném, aby dokázal, že si mimořádně loajálním a statečným chováním zasloužil, aby byl vyňat z obžaloby a rozsudku (...). Pasivním přijetím odsunu Němců ... přijala demokratická opozice [Kohák tu má na mysli nekomunisty] princip *dělitelnosti svobody*, který kriticky ochromil její účinnost.“

Debata není skončena, vlastně teprve začala, do kyselého jablka jsme kousli my v exilu a nemáme se za co stydět ani proč schovávat. Jsou historikové, doma i venku, kteří náš postup odsoudili, jsou jiní, jako v Praze Jan Křen, který připomněl, že odsun třeba vidět v jeho historických a dobových souvislostech a ne jen izolovaně nahlížených česko-německých vztazích. Píše: „Jako celá evoluce (těchto vztahů) byla propletena s veškerou středoevropskou a možná širší problematikou, tak také jejich dobová katarze ve formě nacistických plánů na vyhlazení Čechů a české odpovědi v podobě transferu je nepochopitelná bez těchto souvislostí, zejména bez oné atmosféry ve světě, z níž vyrostly doktríny o bezpodmínečné kapitulaci, rozdělení Německa, kolektivní vině německého národa atd.“ Což neznamena, zdůrazňuje Křen, že „vyrovnání se s touto otázkou není závažnou a podceňovanou *potřebou* našeho vlastního národního vývoje“. Prominentní henleinovci byli ovšem zvláštními soudy souzeni a odsouzeni, pokud nezemřeli přirozenou smrtí nebo sebevraždou. Z patnácti obžalovaných poslanců a senátorů bylo šest odsouzeno k smrti. Všichni v Protektorátě působící gestapáci, pokud byli dopadeni, byli popraveni.

Jestliže jsme takto naložili s Němci, co jsme udělali s vlastními, zaručeně z českých, moravských, slovenských kořenů pocházejícími občany, kteří byli označeni za kolaboranty, za zrádce národních zájmů, za námezdné přísluhovače okupantů? Hráli jsme aspoň na domácím terénu s „našimi lidmi“ regulérní hru s neměnnými pravidly? Postarali jsme se o právní postupy, které by zaručovaly práva obžalovaných, běžná a uznávaná ve všech dobách v civilizovaných společnostech? Odpověď je, žel, opět negativní, víc než neutěšená, je ostudná. Pro koho? Zase ani ne tak pro lid obecný, jako pro ty, kdo mu tu rmutnou hru umožnili a její ohebné regule vypracovali a uzákonili. Známe také její hlavní zákonnou předlohu – retribuční dekret (na Slovensku se soudilo podle paralelního výnosu Slovenské rady), původně vypracovaný demokratem Stránským v Londýně, v konečné verzi (vyhovující komunistům natolik, že proti němu neměli v Moskvě námitek) podepsaný Edvardem Benešem v červnu 1945 a aplikovaný napřed Stránským jako ministrem spravedlnosti a pak v téže funkci jeho národně socialistickým bratrem Prokopem Drtinou. Těch dekretů, týkajících se retribuce a jejího provedení, byly nakonec desítky, poslední z nich – o „národní cti“ (tzv. malý retribuční dekret) – podepsal prezident v předvečer prvního zasedání prozatímního Národního shromáždění 27. října 1945; zřejmě na nátlak komunistů, ale to neomlouvá čin sám, diktovaný obavou KSČ, že parlament by třeba zákon neschválil dost rychle nebo jen vůbec nepřipustil. Parlament se tedy prostě obešel za minutu dvanáct a nebyl to jediný případ nedemokratického postupu.

Dekret o národní cti byl navíc děravý jako cedník – a zároveň záludný pro nic netušícího občana. Ten mohl být postižen vězením do jednoho roku, jestliže v době „zvýšeného ohrožení republiky .. nepřístojným chováním (!) ... urážejícím národní cítění českého a slovenského lidu (!) ... vzbudil veřejné pohoršení (!)“. O vině a výši trestu rozhodovaly národní výbory, orgány, jak víme, nevolené, nekontrolované, obsazené lidmi neškolenými a často nevalného charakteru, které do funkce vynesla údajná revoluce. Lidové soudy mohly odsoudit kteréhokoli Čecha označeného za donašeče nebo udavače (za války) a potrestat ho nejméně pětiletým žalářem nebo rovnou trestem smrti. Pak ovšem tu ještě byl Národní soud (pro Čechy), v Praze pak ještě „mimořádný lidový soud“ (pro nacisty), nepřehledná, narychlo stlučená, za nepřipustně spěšných podmínek pracující justice, operující pod politickým heslem „národní očisty“.

Jaké do nebe volající křivdy se tu napáchaly na nevinných lidech, o tom jsem si nedávno osvěžil paměť, když mi jeden sběratel nabídl k prolísování poválečné ročníky Peroutkova týdeníku *Dnešek* a *Obzorů*, které jsem redigoval spolu s Ivo Ducháčkem. V *Dnešku* vycházely reportáže Michala Mareše o aplikaci této pervertované justice na českých lidech, často v odboji zasloužilých a nacisty perzekuovaných, o „procesech“, v nichž bývalí gestapáci, teď ve vazbě, křivě svědčili proti českým občanům za příslib propuštění nebo možnosti útěku, o bití a mučení lidí ve vazbě – však taky komunisté po převzetí moci nebohého Mareše léta věznili a dohnali k smrti. V *Obzorech* jsme se vcelku drželi dobře; kritizovali jsme tyhle nepravosti, od počátku jsme odsuzovali vražedný způsob odsunu Němců a

zvrácenou justici – takže jaký div, že vydávání tohoto listu koaliční strany chtělo Kopeckého ministerstvo informací několikrát zastavit. A jestli mohou být trochu osobní – policajti mě přišli zatknout jako redaktora tohoto „reakčního plátku“ snad vůbec jako prvního ještě dva dny předtím, než vypukl Vítězný únor. Náhodou jsem byl zrovna na reportážní cestě v britské okupační zóně Německa, a tak si estébáci odvedli do vazby mou ženu, kde ji měsíce drželi v naději, že mě to přiměje k návratu. Ale o tom snad jindy.

V *Obzorech* jsme také uveřejnili jakousi morální bilanci retribuice z pera sociálně demokratického poslance Vojty Beneše, prezidentova bratra; ten vypočítal na podkladě počtu lidí osvobozených různými „lidovými tribunály“, že za necelý rok po „květnové revoluci“ křivě udalo své spoluobčany 240 000 Čechů. Skoro čtvrt miliónu udavačů a tudíž přinejmenším stejný počet nevinně vězněných, občansky a často i existenčně zničených lidí bez práva na zadostiučinění. Neboť žádný dekret nepamatoval na to, aby udavači a falešní svědkové mohli být pohnáni k odpovědnosti. „Malý dekret“ navíc zvýhodňoval komunisty v květnových volbách (1946): kdo dostal i jen obsílku, že bude souzen, nesměl prostě volit. Tak jen v Praze čtyřicet hodin před volbami rozeslal komunisty ovládaný bezpečnostní referát na 15 000 takových obsílek. Malý podvod, ale charakteristický.

Byla to justice záhadně selektivní, až na to, že moc záhadného na ní nebylo. Ti z větších i drobnějších kolaborantů, kteří se po „májové revoluci“ dali ke komunistům (mnozí z nich byli zneužití k temným, nejednou doslova vražedným službám právě proto, že se na ně kdykoli v případě potřeby mohla vytáhnout jejich spolupráce s nacisty), ti se před lidové soudy nedostali. Tak například dva vysocí funkcionáři NOÚZu, tedy „národní odborové ústředny zaměstnanecké“, která po celou dobu války ochotně a účinně pomáhala nacistům zejména v jejich náboru dělnických kádrů na práce v Německu i doma (a prakticky organizovala už zmíněnou Heydrichovu dělnickou akci), pánové Evžen Erban a František Kolář, nejen nebyli souzeni, ale KSČ jim propůjčila řády a funkce. To přesto, že jiní funkcionáři této organizace souzeni a odsouzeni byli a přestože Erban i Kolář byli ve vedení NOÚZu od roku 1943 dokonce až do května 1945 (!).

Taková to byla justice! Mohlo by se předpokládat, že k Židům, kteří přežili koncentrační tábory, plynové komory, pochody smrti a vrátili se domů zubožení na těle i na duchu (v historických zemích se jich ze 130 000 Židů vrátilo necelých 20 000), se poválečný režim zachová ne-li spravedlivě, tedy přinejmenším lidsky a civilizovaně. A zase: ti Židé, kteří se dali ke komunistům, mohli aspoň zpočátku spoléhat na ochranu a oporu: ti, co nic neměli nebo nic nechtěli, nic nedostali, četní emigrovali; a pak tu ovšem – jak se čte například v *Dnešku* z té doby – byli Židé, kteří žádnou protekci neměli, prostě se „vrátili domů – tak si alespoň myslili, a žít se musí, když to osud určí, i když by někdy byl opak pohodlnější a snazší a i když se někdy ani moc žít už nechce. Ale život jde dál. A tak si i ten židovský bývalý úředník, obchodník a živnostník, a čím vším byl, shledává zbytky té své bývalé, Němci ukradené existence. Starý, mladý, musí začít znovu“. Jenže to, co Němci z židovského majetku ukradli, nejednou přešlo do rukou Čechů a ti to neradi odevzdávali původním majitelům (o nichž ostatně předpokládali, že se nevrátí), podobně jako ti, jimž Židé před transportem cennosti ze svého majetku dali do úschovy. Ale to samo o sobě bylo ještě snesitelné, poněvadž pochopitelné, dalo se nad tím mávnout rukou. Horší bylo, že krádeže příliš často kryly národní výbory a ostatní „revoluční“ instituce, oháněly se předpisy a paragrafy, dožadovaly se nemožných a nesmyslných dokladů (po ubohém navrátilci z nacistických mordýren žádali třeba osvědčení „národní spolehlivosti“ vlastní i rodičů, kteří navíc v lágrech zahynuli, jako nezbytný předpoklad restituace). A odvolání nebylo, nebo jen ve vyjimečných a příliš křiklavých případech.

Snad ještě dvě poznámky k těmto trudným záležitostem. První je pozitivní: nekomunistický tisk (rozhlas už tehdy totálně ovládal aparát KSČ) věnoval soustavnou pozornost případům poválečné zvlčilosti, surovostem páchaných na Čechách (ale jen zcela vyjimečně také těm, které postihly československé Němce), pervertované justici, zvláště otřesným křivdám. Tento fakt sice nic nemění na podstatě věci a jejích morálních důsledcích, ale

přispívá k tomu, že celkový temný obraz má přece jen světlejší místa. Druhá zaznamenání hodná okolnost, s touto skutečností související, je tato: komunistickým ministrům, poslancům a celému mohutnému komunistickému propagačnímu a tiskovému aparátu se nepodařilo obvinít kritiky ze lži – rozhodně jim nikdy neprokázali, že i jen přehánějí. Zato jim hlučně a nepřetržitě po celou dobu trvání Třetí republiky vytýkají, že vynášejí na světlo negativní, výjimečné případy, generalizují je, zveličují „přehmaty“, honí se za senzací a naopak zanedbávají to převažující, co je v socialistické společnosti pozitivní, ne-li rovnou nádherné a slavné. Znevažují tak tyto hodnoty, poškozují dobrou pověst národů Československa, pokud se vůbec nedopouštějí zrady na vysokých ideálech odboje, „květnové revoluce“, socialismu, Národní fronty a všeho ostatního. Za takto napadené a občas i ohrožované (a nejen existenčně) kritiky odpověděl Peroutka v *Dnešku* pod titulkem „Proč“ („boudíme svědomí veřejnosti ... jestliže se u nás děly takové věci, že čeští lidé nutili syna, aby bil otce, a otce, aby bil syna, jestliže v České Kamenici dívka byla nucena, aby jedla své výkaly“), proč tedy o tom všem píšeme: „Protože nechceme, abychom vypadali před světem jako lháři, protože nechceme, aby boj českého národa proti nacismu vypadal jako komedie, jak by jistě vyhlížel, kdybychom po porážce nacismu si osvojovali jeho kruté a hnusné metody. Český národ to myslel vážně, říkal-li, že si hnusí sám obsah nacismu. Nesmíme dovolit, aby tento čistý obraz byl zakalen počínáním některých jednotlivců, jimž vzkypěl jed v krvi. Národ musí se tak zřetelně, jak možno, oddělit od této neodpovědné menšiny, jaká se všude konec konců vyskytne. Není hanba, že se vyskytla: až dosud ještě každá revoluce vzbouřila hlubiny; hanba by byla, kdybychom se rozpakovali hanebné činy odsoudit.“ Peroutka, jak bylo jeho zvykem, trochu nadsadil, aby pak mohl lépe vybalancovat základní argument: i kdyby byla pravda, že jen „neodpovědné menšině vzkypěl jed v krvi“, pak jistotně ta nečistota zachvátila příliš velký počet lidí, než aby se po pravdě mohlo mluvit o „některých jedincích“; nadto působila ta sedlina podezřele příliš dlouho po revoluci (která sama byla pseudorevolucí). A lze prokázat, že odpovědnost tu nebyla ani neurčitelná, ani zanedbatelná, ani lumpenproletářského původu, ale prostě institucionalizovaná. Ty hrůzy byly možné, poněvadž odpovědní státní a političtí činitelé pro ně připravili půdu: byly dekrety, zákonnými předlohami a běžnou praxí umožněny a chráněny.

Výňatek z knihy Pavla Tigrida „Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu“, vydala ACADEMIA
Praha 2002, ISBN 80-200-0792-X
Str. 204 - 212